

تمنای باران (در شهرستان نهاوند)

فریدون سیفی

اشاره:

توجه به مراسم و آداب و رسوم محلی و منطقه‌ای، که ریشه در اعتقادات مردم دارد، و چاپ آن‌ها جهت اطلاع همگان به خصوص نسل جوان از هدف‌های فرهنگی این فصل‌نامه است. از این رو، ضمن تشکر از همشهری هنرمند و خوش ذوق، جناب آقای فریدون سیفی (متولد ۱۳۱۴ نهاوند)، بخشی از اثر هنری ایشان را که در اختیار فصل‌نامه گذاشته‌اند - بانذک تغییر - به خوانندگان گرامی تقدیم می‌داریم.

«فرهنگان»

بیا باید آیین و آداب و رسوم نمایش‌گونه‌هایی را که ریشه‌ی اعتقادی و بنیادی و مذهبی کهن دارند و سرمایه‌ی فرهنگ و ادب سرزمین ایران است و در گوشه و کنار شهرها و روستاها پراکنده‌اند جمع‌آوری کنیم و به مکتوب نمودن و یا به نمایش‌گذاردن آن‌ها بکوشیم. بی‌شک همان‌طور که این سرمایه‌های فرهنگی از پیشینیان سینه به سینه به ما رسیده‌است ما هم وظیفه‌داریم در حفظ آن‌ها بکوشیم و نگذاریم با درگذشت معمران و مطلعان چنین مجموعه‌هایی به فراموشی سپرده شوند و تلاش کنیم آن‌ها را به نسل آینده

بسپاریم.

یکی از این مراسم، مراسم تمنای (دعای) باران است که کشاورزان برای مزارع کشت گندم و سایر حبوبات دیم در سال‌های کم‌آبی اجرامی کردند. با این توضیح که مراسم دعا و تمنای باران توسط کودکان اجرامی گردید. چون مردم معتقد بودند کودکان معصوم‌اند، بنابراین دعای آنان به‌درگاه پروردگار اجابت خواهد شد. این مراسم در تمام نقاط کشور ایران با تفاوت‌هایی مرسوم بوده است و در شهرستان نهاوند به آن «شل و میل بارونکی» گفته می‌شد.

حقیق در سال ۱۳۲۴ که بیش از ده سال نداشتم و آن سال کم‌بارانی و خشک‌سالی بود، در اواخر اردی‌بهشت‌ماه در مراسم «شل و میل بارونکی» شرکت کردم. من هنوز پس از گذشت پنجاه و پنج سال خاطره‌ی آن فضای روحانی و عرفانی را در ذهن دارم و به نظر می‌رسد این آخرین مراسم تمنای بارانی بود که در شهرستان نهاوند اجرا شده است. تنها افراد سالخورده‌اند که از این مراسم اطلاع دارند و با درگذشت این افراد دیگر کسی از این مراسم اطلاعی نخواهد داشت.

این‌جانب بر آن شدم تا نسبت به مکتوب نمودن نحوه‌ی اجرای این مراسم و به نمایش گذاشتن آن گامی در جهت احیا و حفظ آن بردارم. باشد که این اندک خدمت فرهنگی-هنری مورد قبول همشهریان عزیز قرار گیرد.

نحوه‌ی اجرای مراسم «شل و میل بارونکی»

در فصل بهار سال‌هایی که باران به‌حد کافی نمی‌بارید و برای تأمین آب قنات‌ها و چشمه‌ها باران ضرورت داشت، به‌وسیله‌ی چند نفر از افراد خیر و مردمی خبر می‌دادند و جار می‌زدند که فلان روز و فلان ساعت قرار است مراسم تمنای باران برگزار شود.

کودکان هفت‌سال به بالا با شنیدن این خبر خود را آماده می‌کردند و در روز اعلام شده با شوق فراوان و با در دست داشتن عروسک‌هایی که توسط مادر بزرگ‌ها از پارچه ساخته شده بود و آن‌ها را بالای قطعه چوبی حدود هشتاد سانتی‌متر نصب کرده بودند، در مکانی که جارچیان شل و میل بارونکی تعیین کرده بودند جمع می‌شدند. مادر بزرگ‌ها به دلیل آشنایی و شناختی که نسبت به این مراسم داشتند، پیشاپیش این عروسک‌ها را ساخته بودند. به هر حال، یک نفر از بچه‌ها که بزرگ‌تر از سایرین بود سرپرستی گروه را عهده‌دار

می شد و با خواندن :

أَخْدَا مُخَوَّامَ أَرْزُونَكِي	شَلِّوِمْ بَارُونَكِي
تَاكْنِم رِيْشَه دِرَاوَه	إِيْ خَدَا بَارُو بَاوَاوَه
بَجَه هَاكْسَنَه شُوْنَه	كْنِمَا تَشَنَه شُوْنَه

سایر بچه‌ها اشعار فوق را تکرار می‌کردند و در کوچه‌ها به گردش می‌پرداختند و به در منازل می‌رفتند و هر صاحب منزل ظرفی آب به روی عروسک‌ها می‌پاشید و می‌گفت خدا مرادتان را بدهد.

در طول مدت حرکت ، با پیوستن دیگر بچه‌ها بر تعداد آنان افزوده می‌شد. پس از گذشتن از کوچه‌ها و محله‌ها ، در جلوی یکی از اماکن متبرکه (امام‌زاده یا مسجد) می‌ایستادند و سرپرست گروه به خواندن دعا می‌پرداخت. از جمله :

خدایا ، تو را قسم می‌دهیم به ناله‌ی حیواناتی که از تشنگی مانند مادران فرزند مرده ناله می‌کنند، باران رحمت را به ما عطا فرما.

خدایا ، تو را قسم می‌دهیم به ناله‌ی کودکان لب تشنه‌ی صحرای کربلا ، به ما کودکان ترحم فرما و آب چشمه‌ها و رودها را فراوانی ده .

خداوندا ، تو را قسم می‌دهیم به عظمت و بزرگی خودت گناهان پدران و مادران ما را ببخش و باران رحمت بر ما نازل فرما.

بچه‌ها با «آمین» گفتن نزول باران را از درگاه خداوند متعال خواستار می‌شدند و گاهی اوقات ، هم زمان با اجرای مراسم ، باران می‌بارید که موجب خوشحالی بچه‌ها و مردم می‌گردید.

در این موقع بچه‌ها به شکرگزاری می‌پرداختند و می‌خواندند :

مَرْحَمَتِ إِيْلَه آمَا	شُكْر خُدَا بَارُو آمَا
بُوو سَلْفُ خَر دِرَا مَا	بَارُو آمَا بَارُو آمَا
غَم و غُصَّهْمُ سَر آمَا	بَارُو آمَا بَارُو آمَا

***

وختی بارو مِواره
 [گلا همه مِشگُفَن]
 دشت و صحرا سبز ماشه
 باغا پُر میوه ماشه [انبارا سرریز ماشه]

و با شادی و هلهله مراسم شل و مل بارونکی پایان می‌یافت.

***

مراسم تمنای باران در روستاهای نهاوند

گرچه این مراسم دارای بنیادی اعتقادی و مذهبی بوده ولی در شهر و روستاهای یک‌سان اجرا نمی‌شده است. در شهر نهاوند شل و مل بارونکی بود که نحوه‌ی اجرای آن به آگاهی رسید. در روستاهای هم‌جوار متفاوت بود. در یکی از روستاهای زنان و دختران با پوشیدن لباس نو دسته جمعی ظرفی پر از شیر را به پشت بام منازل می‌بردند و با خواندن دعا، نزول باران را از خداوند متعال تمنا می‌نمودند و شیر را از ناودان خانه‌ای که رو به قبله بود جاری می‌کردند.

در روستای دیگر گاوی را تزئین می‌کردند و آینه‌ی کوچکی جلوی پیشانی‌اش می‌آویختند. با اسفنددود و گفتن صلوات او را جلو مسجد روستا می‌بردند و سر او را رو به قبله می‌گرفتند و با آب می‌شستند و در حین اجرای این مراسم از پیشگاه باری تعالی تمنای باران می‌کردند.

به روایت یکی از اهالی روستای گیل‌آباد که در قسمت غربی نهاوند قرار دارد، در سال‌های کم بارانی زنان دو روستا در این منطقه با در دست داشتن چوب و چماق به حالت تهاجم به یک‌دیگر حمله می‌کردند. یک گروه خواهان نزول باران بودند و گروه دیگر مخالف نزول باران که با شکست گروه مخالف، باران نزول می‌نمود.

***

و اما ضمن تحقیقی که از افراد سالخورده و مطلع داشتم به شخصی برخورد نمودم که هنگام گفت‌وگو، پس از لبخندی گفت: کو آن ایمان و عقاید؟ گفتم چه طور؟ وی ادامه داد: در یک خشک‌سالی و کم بارانی شدید پیره زنی همسایه‌ی ما بود. او کوزه‌ی آبی را به دوش گرفت و سپس به طرف پشت بام خانه‌ی خود رفت و با لهجۀ محلی رو به آسمان گفت: «ای آسمان یواری یا یوارم؟» (می‌باری یا بیارم؟) بعد گفت: «نه تو خیلی از من

بزرگ تری تو بوار! و هنوز از پله‌های پشت بام پایین نیامده بود که رعد و برق در آسمان پدیدار شد و مدت سه شبانه روز باران آمد! این پیره زن خدا را شکر می‌کرد و می‌گفت «مردم، هیچ‌گاه از رحمت خدا مأیوس نباشید.»

***

وجه مشترک بین «شل و مل بارونکی» با سایر مراسم‌های تمنای باران در مناطق مختلف کشور این چند مورد است:

- ۱- مراسم توسط کودکان اجرا می‌شده است.
- ۲- هنگام اجرا عروسک‌هایی با خود داشتند.
- ۳- بچه‌ها به در منازل می‌رفتند و صاحب خانه با آب و یا حبوبات از آنان استقبال می‌کردند.

در شهرهای شمال کشور به علت وضعیت جغرافیایی چون احتیاج به آفتاب داشتند معمولاً مراسم تمنای آفتاب اجرا می‌شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی